

**PROJEKT UMJETNIČKE
ZBIRKE I TRŽIŠTE
UMJETNINA U
KRALJEVINI JUGOSLAVIJI
(1918. – 1941.)**

**DR. SC. RENATA KOMIĆ
MARN**

Institut za povijest umjetnosti *France
Stele* Znanstvenoistraživačkog centra
SAZU, Ljubljana
renata.komic@zrc-sazu.si

DR. SC. TANJA TRŠKA
Filozofski fakultet Sveučilišta u
Zagrebu
ttrska@ffzg.unizg.hr

Na temelju *Sporazuma između Vlade Republike Hrvatske i Vlade Republike Slovenije o znanstvenoj i tehnološkoj suradnji* te poziva Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske i Javne agencije za znanstvenoistraživačku i inovacijsku djelatnost Republike Slovenije (ARIS) u okviru znanstveno-tehnološke suradnje s Republikom Slovenijom tijekom 2025. i 2026. godine provodi se bilateralni znanstvenoistraživački projekt *Umjetničke zbirke i tržište umjetnina u Kraljevini Jugoslaviji (1918. – 1941.)*, čiji su nositelji Institut za povijest umjetnosti *France Stele* Znanstvenoistraživačkog centra Slovenske akademije znanosti i umjetnosti (slov. Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU) i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Uz voditeljice projekta dr. sc. Renatu Komić

Marn i izv. prof. dr. sc. Tanju Trška slovenski projektni tim čine istraživači doc. dr. sc. Tina Košak i asistent Jure Donša (Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU), a hrvatski dr. sc. Ljerka Dulibić i dr. sc. Ivan Ferenčak (Strossmayerova galerija starih majstora Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti) te dr. sc. Saša Vejzagić.

Projekt *Umjetničke zbirke i tržište umjetnina u Kraljevini Jugoslaviji (1918. – 1941.)* usmjeren je na usporednu analizu hrvatskoga i slovenskoga konteksta opstanka, preobrazbi, ali i nastanka umjetničkih zbirki nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije 1918. godine i uspostave Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1929. godine Kraljevine Jugoslavije), s posebnim naglaskom na načine akvizicija umjetničkih djela u međuratnom razdoblju i za privatne i za novouspostavljene javne zbirke i državne baštinske ustanove. Ideja je projekta utvrditi kako su društveno-političke promjene i novo poimanje nacionalnoga u umjetnosti, kao i promjenjivi odnosi kontrole i moći, zajedno s potrebama i željama vlasti i pojedinaca, utjecali na sudbinu starih i novih umjetničkih zbirki u Sloveniji i Hrvatskoj između 1918. i 1941. godine te kakvu je ulogu u tome imalo tržište umjetnina u Kraljevini SHS te potom u Kraljevini Jugoslaviji.

Nužnost suradnje slovenskih i hrvatskih istraživača proizlazi iz istraživačkih interesa svih sudjelujućih ustanova i praznina u stanju istraživanja, koje zahtijevaju produbljen analitičko-komparativni pristup i bolju dostupnost relevantne arhivske i druge građe, posebice dokumentacije o zbirkama, prodajama te potražnji i ponudi na tržištu. Pojedini slovenski i hrvatski istraživači uključeni u bilateralni projekt ranije su surađivali na međunarodnome

HERA-inu projektu *Transfer of Cultural Objects in the Alpe Adria Region in the 20th Century* (2016. – 2019.), kao i u okviru istraživačke skupine *ProvenanCEE*, osnovane u studenome 2022. godine i usmjerene na istraživanje podrijetla umjetnina u srednjoj i istočnoj Europi. Bilateralni hrvatsko-slovenski projekt tematski se naslanja na projekt Hrvatske zaklade za znanost *Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirkama* (HRZZ IP-2020-02-1356), koji se pod vodstvom dr. sc. Ljerke Dulibić od 2021. do 2024. godine provodio pri Strossmayerovoj galeriji starih majstora HAZU, te na aktualne projekte koji se provode pri ljubljanskom Institutu za povijest umjetnosti *France Stele Znanstvenoistraživačkog centra SAZU – Nacionalizacija in muzealizacija umetnostnih zbirka na Slovenskem v luči raziskav provenience* (2025. – 2027.) voditeljice dr. sc. Renate Komić Marn i *Plemiške umetnostne zbirke v srednji Evropi, 1795–1939. Primerjalna raziskava* (2025. – 2028.) voditeljice doc. dr. sc. Tine Košak.

Razmatranjem pojedinačnih slučajeva raslojavanja nekadašnjih plemićkih zbirki i promjena vlasništva umjetnina te stvaranja novih privatnih zbirki u okviru ojačalog građanskog društva, aktivnostima na projektu nastoje se utvrditi veze između pojedinaca i predstavnika ustanova te onodobnih baštinskih zajednica koje su činile okvir za kretanje umjetnina unutar ondašnje zajedničke države, ali i izvan nje. Poznati primjeri hrvatsko-slovenskih veza na polju prijenosa umjetnina (npr. umjetnine iz dvorca grofa Szapáryja u Murskoj Soboti, zbirka Strahl iz dvorca Stara Loka, dvorac Borl u vrijeme obitelji Bombelles, zbirka Chorinsky u Gornjoj Radgoni), koji se u nekim dijelovima dotiču i hrvatskih baštinskih ustanova (npr.

Slika 1. Detalj ormara iz dvorca Borl, oko 1705., Strossmayerova galerija starih majstora HAZU

Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu, Strossmayerove galerije starih majstora HAZU, Gradskog muzeja Varaždin), upućuju na potencijal zajedničkoga analitičkog uvida u pojedinačne slučajeve preobrazbi umjetničkih zbirki nastalih još u doba Austro-Ugarske Monarhije. Cilj takve komparativne analize jest identifikacija potencijalnih srodnosti u skupljačkim praksama i načinu funkcioniranja tržišta umjetnina u Sloveniji i Hrvatskoj u međuratnom razdoblju, posebno u kontekstu brojnih prodaja posjeda nepoželjnog (stranog) stanovništva. U širem kontekstu to će značiti i pokušaj odgovora na pitanje u kojoj je mjeri u razmatranom razdoblju doista moguće govoriti o tržištu umjetnina (posebno u kontekstu akvizicija djela starih majstora), a do koje su razine izmještanja i promjene vlasništva umjetnina bili uvjetovani naporima okretnih pojedinaca usmjerenima na očuvanje kulturne baštine

Slika 2. Ulaz u dvorac Borl. Fotografirala Tanja Trška.

općenito (posebno u dijelu nabave djela za javne zbirke). Projektom se nadalje nastoji razmotriti koju je ulogu u međuratnim akvizicijama umjetnina imao nacionalni identitet i kako se on shvaćao u okviru šire državne zajednice, kako se oblikovao ukus skupljača u odnosu na srodne pojave u širem srednjoeuropskom prostoru te koja je bila uloga protagonista nacionalnih povijesnoumjetničkih struka, ponovno u odnosu s donedavnim središtem bivše zajedničke države, Bečom, kao referentnim centrom i za slovenski i za hrvatski kulturni kontekst. Bilateralnim znanstvenoistraživačkim projektima u sklopu hrvatsko-slovenske suradnje, čije je financiranje odobreno za razdoblje od 1. siječnja 2025. do 31. prosinca 2026. godine, potpora je dodijeljena

za sufinanciranje troškova putovanja i boravaka hrvatskih i slovenskih znanstvenika, odnosno za međusobne posjete u cilju provođenja zajedničkih projekata. Za istraživačke teme koje su okosnica projekta *Umjetničke zbirke i tržište umjetnina u Kraljevini Jugoslaviji (1918. – 1941.)* za oba su nacionalna istraživačka tima presudno važna savjetovanja i zajednički rad na arhivskoj, dokumentarnoj i fotoografskoj građi pohranjenoj u ustanovama u Hrvatskoj i Sloveniji, kao i neposredan uvid u umjetnička djela u muzejskim fondusima. Bilateralnu suradnju u objema državama dodatno osnažuju zajedničke radionice osmišljene radi razmjene znanja te predstavljanja istraživačkih pitanja i oblikovanja pristupa njihovoj obradi.

Osim redovitih sastanaka i intenzivnih kontakata među istraživačima obaju nacionalnih timova, tijekom 2025. godine u okviru projekta organizirane su i aktivnosti otvorene za stručnu javnost: 9. travnja u prostorima je SAZU-ova Znanstvenoistraživačkog centra u Ljubljani održan studijski dan na temu *Umjetničke zbirke, trgovina umjetninama i istraživanje provenijencije*, a 30. rujna u Knjižnici HAZU u Zagrebu radionica *Umjetničke zbirke i metodologija istraživanja provenijencije umjetnina*, u suorganizaciji Muzejskoga dokumentacijskog centra i Strossmayerove galerije starih majstora HAZU. Takva su događanja prilika da se razmotre i praktični aspekti primjene temeljnih istraživanja povijesti zbirke i podrijetla umjetnina u muzejskoj struci, odnosno izazovi predstavljanja u okviru izložbenih projekata i stručnih publikacija namijenjenih široj javnosti. Projekt je dugoročno zamišljen kao polazište za buduće suradnje i razvoj potencijalnih novih projekata: uz dublje istraživanje i analizu širih sociokulturnih i povijesnih aspekata, skupljačkih obrazaca nove građanske elite i razvoja zaštite spomenika na prostoru bivših država, razmjena iskustava i znanja hrvatskih i slovenskih istraživača omogućuje šira promišljanja društvenih zadatosti i značajki trgovine umjetninama te strategija njihova sabiranja u međuratnom razdoblju, ne samo u Kraljevini SHS i Kraljevini Jugoslaviji već i na širemu srednjoeuropskom prostoru.

THE PROJECT ART COLLECTIONS AND THE ART MARKET IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA (1918–1941)

The bilateral Croatian–Slovenian scientific research project Art Collections and the Art Market in the Kingdom of Yugoslavia (1918–1941), led by the France Stele Institute of Art History at the Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts (Slovenian: Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU) and the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, focuses on a comparative analysis of the Croatian and Slovenian contexts of the survival, transformation and creation of art collections during the period following the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy in 1918 and the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (from 1929 the Kingdom of Yugoslavia). Special emphasis is placed on the methods of acquiring works of art in the interwar period, both for private collections and for newly founded public collections and state heritage institutions. The aim of the project is to determine how socio-political changes and new understandings of national identity in art, together with shifting relations of control and power, as well as the needs and aspirations of authorities and individuals, influenced the fate of old and newly formed art collections in Slovenia and Croatia between 1918 and 1941, and what role the art market played within this context in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and subsequently in the Kingdom of Yugoslavia.